

نقش ابوعلی سینا در تولید مدارک پزشکی

آذر کبیرزاده*

بنیامین محسنی ساروی**

چکیده:

دانشمندان و متخصصین برای انتقال نظریات خود به دیگران به نوشتن نیاز دارند. اگر دانشمندان نتایج تحقیقات خود را به کمک نوشتن به انسانهای بعد از خود منتقل نمی‌کردند، بی‌گمان امروزه دانش بدین پایه از کمال و ترقی نمی‌رسید. ما به کمک کتب و نشریات معتبر علمی از نتایج پیشرفت علوم مختلف آگاه و با بهره‌گیری از روش پیشینیان توانسته‌ایم هر روز دامنه آن را توسعه بخشیم. نقاشی‌های دیواری درون غارها، لوح‌های رسی پخته شده، پاپيروس‌های یافته شده بشکل طومارهای پوستی و غیره ... نمونه‌هایی از ثبت و ضبط دانش علوم توسط پیشینیان و یادگارهایی برای آیندگان است. البته قالب کتب و رسالات قدیمی با قالبهای متداول و امروزی کاملاً متفاوتند، ولی از دیدگاه تفکر ثبت و ضبط از اهمیت کافی برخوردار و می‌توان گفت ارزش کتب امروزی را دارا می‌باشند.

رشد و توسعه علم پزشکی نیز از این مقوله مستثنی نیست. پزشکان پس از حضور در بالین بیمار و دستیابی به نتیجه معاینات یا تشخیص بیماری‌ها و پس از انجام درمان و مداوای بیمار یافته‌های خود را در قالب نوشته‌هایی در پرونده آنان ثبت می‌نمایند. این مستندات که اصطلاحاً مدارک پزشکی نامیده می‌شوند. ابزار تعلیم و تربیت پزشکان بعدی نیز می‌باشد. بنابراین برای نوشتن یک رساله علمی باید یافته‌های دقیق و منظمی مرتبط با موضوع رساله تولید و تدوین شوند. از گذشته تا کنون پزشکان برای تدوین رسالات علمی ابتدا در بیمارستان و در بالین بیمار داده‌هایی را در قالب مدارک پزشکی تولید و سپس آنها را تدوین و به آیندگان تقدیم نموده‌اند.

ابوعلی سینا که از نوابغ علم طب در ایران و شهرت جهانی نیز دارد، همه تالیفات خود را بر مبنای آثار بقراط مبتنی ساخته است. وی آنچه را که در سفرهای خویش به عنوان پزشک می‌آموخت جمع‌آوری و تلفیق می‌کرده و سرانجام بصورت رسالاتی معروف همچون قانون از خود بجای گذاشته است. بنابراین وی نیز در همان زمان به نقش و اهمیت مستند سازی پی‌برده و به تولید مدارک پزشکی پرداخته است. در این مقاله، به نقش ابوعلی سینا در تولید مدارک پزشکی و همچنین نقش مدارک پزشکی در توسعه آموزش پزشکی اشاره می‌شود.

کلید واژه‌ها: مدارک پزشکی، ابوعلی سینا، مستند سازی، مدارک بالینی، توسعه، علم پزشکی، آموزش پزشکی،

* عضو هیات علمی دانشگاه علوم پزشکی مازندران

** رئیس گروه کارشناسان اطلاع‌رسانی پزشکی دانشگاه علوم پزشکی مازندران

آدرس: ساری - خیابان سلمان فارسی - میدان دوم سلمان فارسی - دانشکده پیراپزشکی - گروه مدارک پزشکی

تلفن: ۰۱۵۱-۳۲۵۳۳۷۰ - ۳۲۴۰۲۸۶

فاکس: ۰۱۵۱-۳۲۶۰۸۴۰

پست الکترونیک: b_azar2001@yahoo.com

مقدمه:

یکی از مهمترین ابزار های انتقال دانش نوشتن است. محققین در سراسر دنیا در طول تاریخ یافته‌های خود را بصورت نوشته از خود بجای گذشته‌اند. با ثبت و نوشتن علوم و دانش بدین پایه از ترقی و رشد رسیده است. زیرا دانشمندان معتقدند که تکیه بر حافظه کاری بیهوده است و بمرور زمان و باگذشت دوران بخشی از خاطرات و آموخته های انسان بدست فراموشی سپرده می‌شود. بنابراین نیاز به ابزاری غیر از حافظه حس می‌شد که بدین ترتیب بشر نوشتن را انتخاب نمود. البته قبل از اختراع حروف بشر یافته های خود را بصورت نقاشی های دیواری که عموماً در روی غارها یافت شده‌اند بجای گذاشته است. شاید یکی از دلایلی که بشر دیوار غارها را برای نوشتن و ثبت یافته های خود انتخاب کرده بود عدم مجاورت آن با عوامل طبیعی و از دست نرفتن سریع داده ها بعلت فرسایش در اثر مجاورت با عوامل طبیعی باشد. بهر حال تصاویر رنگی و متفاوت که بر روی دیوار غارها نقاشی شده بخصوص در دوران پارینه سنگی و یا لوح های مکشوفه مربوط به هزاران سال قبل که در آنها تصاویری از سوراخ کردن کاسه سر و قطع انگشتان به چشم می خورد و همچنین کشف آثار تاریخی از غارهای اسپانیا مربوط به دوره دوم عهد پارینه سنگی و سایر دلایلی که گاهی فرصت آنها به حدود ۲۵ هزار سال قبل می رسد همگی شهادتی براین ادعا هستند که بشر از سالیان دور به فکر انتقال یافته های خود بوده و از نوشتن برای این انتقال استفاده نموده است. در اینکه چه نوع داده هایی از این طریق انتقال پیدا می کرده اند، تفاوتی وجود ندارد. زیرا بررسی ها حاکی از آن است که تمام یافته ها بدین طریق ثبت شده‌اند.

در حوزه علوم پزشکی نیز با رجوع به تاریخ درمی یابیم کسانی که بعنوان طبیب با مداوای بیماران سروکار داشته اند عمدتاً دانش خود را با مطالعه نوشته‌های دیگران بدست آورده و پس از کارآموزی در کنار استادان خود کار طبابت را آغاز کرده‌اند. نگاهی کوتاه به تاریخ طب حاکی از آن است که اصولاً وجود تداوم تاریخ طب مدیون دست نوشته‌های طبیبان است. آنان در مراکزی که بعنوان مدارس آموزش طب نامیده می‌شدند برای آموزش طب ابتدا با شاگردان خود در بالین بیمار حاضر شده و سپس به مداوای آن پرداخته و ماحصل دانش خود را بصورت دست نوشته از خود بجای گذاشته اند. حکاکای های روی دیوار غارهای باستانی، لوح‌های منقوش و یا لوح های رستی پخته شده دوران نینوا و بابل، خطوط تصویری هیروگلیف در معابد و معابر مصر باستان، نوشته‌های پوستی بشکل طومار در عصر یونان و روم و یا هر نوع دیگر از این دست نوشته‌ها گواه زنده از انتقال دانش به آیندگان هستند. از دیدگاه تخصصی اگر چه این دست نوشته ها قابل مقایسه با مدارک فعلی نیستند ولی پیشرفت علم و دانش مدیون این اسناد می‌باشد.

تعریف:

در این بخش لازم است تا ابتدا تعریفی از مدارک پزشکی داشته باشیم. مدارک پزشکی عبارتست از اطلاعات کافی جهت شناسائی یک بیمار خاص، ثبت مسائل بهداشتی و ثبت دقیق نتیجه‌گیری هرگونه معالجه می‌باشد. تعریف فوق به ثبت اشاره دارد که این اصل انتقال اطلاعات از طریق نوشتن (البته امروزه ثبتها به صورت کامپیوتری نیز درآورده می‌شوند) می باشد. حال این سوال مطرح می شود که مستندات از کجا بدست می‌آیند؟ آنچه مسلم است بخش اساسی مستندات در حوزه علوم پزشکی از گذشته تا امروز در بالین بیمار بدست آمده است. این داده ها می تواند شامل علائم، یافته ها، روش درمان، نتیجه روند درمان و حتی پی‌گیری بیمار پس از بهبود نیز باشد. بنابراین چون به تعداد بیماران مستندات و ثبت وجود دارد، بنابراین این داده‌ها ارزشمند وسیع تر از داده‌های

تولید شده در لابراتوار و آزمایشگاه ها می باشد و می توانند در جهت توسعه دانش نیز مفید واقع شوند. بعبارتی دیگر همه داده ها برای توسعه علم و دانش فقط در لابراتوار تولید نمی شوند، بلکه عرصه های دیگری همانند عرصه بالین نیز وجود دارد که کمک به توسعه دانش بشری می نماید. پس از تولید داده لازم است تا این داده ها تدوین یافته و قالب پیدا کرده تا بتوانند برای آیندگان مفید واقع شوند. زیرا حجم داده های زیاد، پراکندگی و تفرق را بدنبال خواهد داشت. لذا قبل از تولید باید به آنها قالب ببخشیم، و در فرم های خاص که اصطلاحاً مدارک پزشکی نامیده می شوند، ثبت و ضبط نمود. مزایای استفاده از مدارک پزشکی عبارتند از:

- ۱- بعنوان اساس برنامه ریزی و اطمینان از ادامه مراقبت از بیمار .
- ۲- بعنوان ابزار ارتباطی بین پزشکان و دیگر کارکنانی که در مراقبت از بیمار سهیم می باشند.
- ۳- جهت تهیه مدارک مستند از جریان بیماری و درمان بیمار .
- ۴- به عنوان اساس بررسی و ارزشیابی .
- ۵- جهت کمک و پشتیبانی قانونی از بیمار ، بیمارستان و کارکنان مسئول.
- ۶- جهت تهیه اطلاعات برای استفاده در هزینه های درمانی.
- ۷- آموزش و پژوهش.

همانطور که در مزایای مدارک پزشکی نیز اشاره شد، یکی از اهداف مدارک پزشکی اساس مطالعه و بررسی می باشد. اما مطالعه برای چه ؟ مگر نه اینکه تمام مطالب در جهت بسط، توسعه علوم، ترقی، پیشرفت و دستیابی به دانش بیشتر می باشد؟ بنابراین مدارک پزشکی که اساساً در بالین بیمار تهیه و تولید می شود اساس توسعه آموزش پزشکی نیز می باشد.

ابوعلی سینا و توسعه علم پزشکی

با عنایت به موارد پیشگفت و نگاهی کوتاه به زندگی نامه ابوعلی سینا در می یابیم که وی بر اساس آموزش مختصری که از اساتید زمان خود بدست آورده و با مطالعه تمام کتب علمی مربوط به علم پزشکی در آن زمان توانسته در سن جوانی به تمامی دانش موجود دست یافته و سرآمد پزشکان زمان خود بشود. بنابر شواهد موجود وی تالیفات پزشکی خود را براساس آثار بقراط تنظیم ساخته و آنها را جمع آوری، تلفیق و سپس در قالب رسالات علمی که در حال حاضر وجود دارند در آورده است.

البته بقراط نیز اطلاعات اولیه خود را از گذشتگان در معابد اسکولاپیا *Esculapia* بدست آورده است. وی با کنار زدن خرافات اساس طب علمی را بنا نهاد. وی مشاهدات دقیق خود در مورد عوارض و علائم جسمانی امراض بدقت ثبت می نمود. بدین ترتیب آثار زیادی از او در علم طب بجای مانده است.

ابوعلی سینا نیز با مطالعه آثار وی، دانش خود را بدین طریق ثبت و تقدیم آیندگان نمود. سفرهای متعدد به شهرهای مختلف نیز او را در نوشتن مطالب بیشتر و یافتن موارد بیماری های متنوع یاری داده و منجر به ثبت ۴۰ عنوان رساله در دانش پزشکی گردید. کتاب قانون وی در عالم طب چنان جامع و کامل بود که حتی تا سال ۱۹۰۹ میلادی در دانشگاه های اروپائی تدریس می شد. وی با شیوه ای تشریحی و تحلیلی به بررسی اعضای بدن انسان و بیماری ها پرداخته است. (البته بدلیل اینکه در دوران بقراط یونانیان برای اجساد احترام زیادی قائل بودند، و لاجرم دستیابی به تشریح و کالبد شکافی صعب می نمود، لذا اطلاعات وی نیز در زمینه علم تشریح یا آناتومی محدود و اندک بود). این کتاب در پنج جلد و به زبان عربی که زبان علمی آن دوران بودنگاشته شده است.

جلد اول کلیات که به اصول کلی علم طب اختصاص یافته است. جلد دوم درباره داروها و مواد موثر بوده و به ترتیب حروف الفباء ۷۶۰ دارو را دربرمی گیرد. جلد سوم درباره بیماری‌ها است و به ترتیب محل ابتلا از سر تا پا که در بیست و دو فصل تدوین شده است. جلد چهارم در مورد ناخوشی‌هایی مانند تب است که به عضو خاصی محدود نمی‌شود. جلد پنجم طرز تهیه داروهای مرکب را ارائه می‌کند. در قسمتهای مختلف کتاب تصاویری از اعضاء و استخوانهای بدن نیز کشیده شده است.

بعبارتی دیگر و با نگاهی کوتاه به مطالب گفته شده اگر ثبتهای مدارک پزشکی وجود نداشت، علم پزشکی دستخوش تحولات عدیده‌ای چون از دست رفتن تجارب گذشتگان، تکرار آموخته‌های دیگران و عدم پیشرفت و توسعه می‌گردید. البته نقش دانش پزشکی در پرورش پزشکان نیز مسجل و مسلم است.

دیگران کاشتند و ما خوردیم
ما می‌کاریم تا دیگران بخورند

بنابراین آنچه که پزشکان بدست می‌آورند به آیندگان منتقل می‌شود و آیندگان با مطالعه علم گذشتگان، فرداهای روشنتری را پی‌ریزی می‌کنند.

نتیجه:

با عنایت به موارد پیشگفت نتیجه می‌گیریم که تا مدارک پزشکی وجود نداشته باشد، پیشرفت در علم پزشکی نیز وجود نخواهد داشت. شاهد این ادعا مدارک و اسناد باقی مانده از گذشتگان است که تمام اسناد در بالین بیمار تولید و به شکل مدارک پزشکی به آیندگان انتقال یافته است.

همانطوریکه اشاره شد کتاب قانون ابوعلی سینا بر اساس تفکرات بقراط و (در برخی روایات گالن) که انتشار علم پزشکی را بر اثر موارد بیماری امکانپذیر می‌داند، تدوین و رساله‌ای ارزشمند در دانش پزشکی می‌باشد. ابوعلی سینا پس از حضور در بالین بیمار از روی علائم و زنگ خطر بیماری‌ها و یا بعبارتی Symptoms، نتیجه یافته‌های خود را در قالب مدارک پزشکی تدوین و سپس آنها را جمع‌آوری و به شکل رساله درآورده است. بعبارتی دیگر وی نیز همانند اساتید خود به نقش و اهمیت مستند سازی و مدارک پزشکی پی برده و به تولید مدارک پزشکی پرداخته است.

پردازش‌های وی کمک شایانی را به علم پزشکی و توسعه آن حتی تا سالها بعد از وفات وی نموده است که بر تمام جهانیان ارزش و اهمیت آن مسلم و مسجل می‌باشد. (تدریس کتابهای وی در دانشگاهها)

بی شک ابوعلی سینا ثمره‌ای ارزنده از درخت تناور دانش پزشکی و جلوه‌ای بارز در اعتلای تمدن ایرانی است. وی نه تنها برای تمدن ایرانی در تاریخ تمدن بشری چهره‌ای تابناک بشمار می‌رود، بلکه از دیدگاه متخصصین مدارک پزشکی نیز وی چهره‌ای درخشان از یک پزشک مسئول، مستند ساز و ارزشمند به جهت توجه به درمان بیمار می‌باشد. درمان بیمار زمانی دقیق و موثر است که تمام احوالات وی با دقت و صحت در مدارک پزشکی وی ثبت گردد.

منابع

- حاجوی، اباذر. مدارک پزشکی او۱. انتشارات معاونت پژوهشی وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی. ۱۳۷۶
- حاجوی، اباذر و همکاران. مدارک پزشکی ۳ و ۴. انتشارات جهان رایانه. ۱۳۸۱
- داور پناه، احمد. مهدی قلی خان، رامین. مدیریت مدارک پزشکی. انتشارات معاونت پژوهشی وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی. ۱۳۷۲
- وب سایت دانشگاه ابوعلی سینا
- وب سایت معاونت پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی تهران.
- www.ummah.com
- www.the history and practice of four element medicine
- www.unani